

SANAT ELEŞTİRİSİ/ ART CRITICISM

SANATTA KONU OLARAK HASTALIK

Dr. Öğr. Üyesi Fırat ARAPOĞLU¹

¹Altınbaş Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Bölümü, İstanbul.
firat.arapoglu@altinbas.edu.tr ORCID No: 0000-0003-0312-6920

Received Date/Geliş Tarihi: 24.05.2020 Accepted Date/Kabul Tarihi: 25.05.2020

Öz

Hastalığın sanatta ele alınışı ve etkisi nasıl değerlendirilebilir? Sanatçıların üretimleri ve bu üretimlerin hastalıkla ilişkisi sanat tarihi bağlamında nasıl yorumlanabilir? Bu denemede Covid-19 ve sanatta hastalık konusuna dair bazı parametreler ele alınmakta ve bunlara dair sorular sorulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sanat, Hastalık, Eleştiri.

DISEASES AS A SUBJECT MATTER IN THE ART

Abstract

How can one consider the place and effect of diseases in art? How can artists' productions and the relation of those to the disease be interpreted in the context of art history? In this essay some parameters on the Covid-19 pandemic and the place of disease in art as a subject-matter are explored.

Keywords: Art, Illness, Criticism

1- GİRİŞ

Covid-19 pandemisi yaşamımıza girdiği günden itibaren kendimizi bir yandan televizyonda her akşam günlük istatistikleri takip ederken öte yandan ızgara-biçiminde bölünmüş ekranlarda sevdiğimizle görüşürken ya da çalışma hayatımıza devam ederken bulduk. Bu buluşmalar birer dayanışma pratiği olarak görülmekte ama, kanımca aksine yalnızlık hissimizi daha da arttırıyor. İnzivaya çekilerek çalışmaya aşına olanlar bile kendilerini mekanların içinde hapsedilmiş hissediyorlar. Normalde insan hastalandığında bu durumu kendisine özel hisseder, çünkü herkesin yakalandığı bir hastalık bile olsa acısını bireysel olarak çekmektedir. Covid-19 pandemisiyse tüm insanlığı izole ederek, kolektif hissedilen bir durum yaratmıştır. İç mekanlarda perspektif ve geometri hissi kaybolurken, "zoom" buluşmaları bu kaybı ortadan kaldırmamaktadır.

Gelecekte pandemiyi aktarmak için çok sayıda imge ve metin üretilecek. Bugünün krizini ve trajedisini gelecek kuşaklara aktaracak imgelerin birikmesi için henüz çok erken görünmektedir. Şu an için temsile dair en güçlü imajlar New York'tan, İstanbul'a, Paris'ten İtalya'ya bomboş görüntüleriyle şehir meydanlarıdır.

Çünkü, sokakların boş ve ofis ışıklarının kapalı görüntüleri, ancak bilgisayar oyunlarında ya da Hollywood yapımlarında görülebilirdi. Oldukça ürkütücü bu sahneler insanları bir tür insanlık-sonrası bir dünyaya ve insanların inşa ettiği ama içlerinde ol(a)madıkları bir manzaraya hazırlıyor.

Hastalık insan bedeniyle ilgili bir olgu olarak farklı kültürlerde çeşitli formlarda temsil edilmiştir. Fakat şu ana kadar Covid-19 pandemisi sürecinde insan bedenlerinin aksine, İran'daki ve New York eyaletindeki toplu mezarlara ve morglar ya da hastanelerin görüntülerine tanık olundu. Bedenlerse saydam bir malzemeye kaplanmış sedyelerde, oksijen desteği sağlayan ventilatör cihazıyla nefes almaya çalışan insanlar olarak görüntülerde yer aldı, tüm yalnızlıklarıyla. Peki, salgın konusu sanat tarihinde nasıl işlenmişti?

Orta Çağ'da "Kara Ölüm" olarak isimlendirilen veba salgınından iki yıl sonra yazılan Decameron'da, Giovanni Bocaccio bu konuya değiniyordu. Floransa'daki veba salgınıyla başlayan kitapta yedi erkek ve üç kadın vebadan kaçmak için izole bir kasabaya kaçıyor ve vakit geçirmek için birbirlerine hikayeler anlatıyorlardı. Öte yandan bugün Covid-19 pandemisinin yarattığı izolasyonun yarattığı ruh durumuna karşı evlerinin pencerelerinden şarkılar söyleyen insanların reflekslerinde görüldüğü gibi, Orta Çağ'da insanlar vebadan kurtulmak için düzenlenen dini tören alaylarında söylenen ilahilere pencerelerden eşlik ediyorlardı. Flaman usta Yaşlı Bruegel'in "Ölümün Zaferi" çalışmasında da salgın bir Avrupa kasabasının Kara Ölüm sürecindeki yıkımı gösterilirken, ölüm bir iskeletler ordusu halinde gelmektedir. Sınıf eleştirisi Kara Ölüm betimlemelerinde örtük olarak verilir, ama ölüm kasabayı kuşatırken, zengin ile fakir arasında ayırım kalmamaktadır (**Resim 1**).

Resim 1: Yaşlı Peter Bruegel, "Ölümün Zaferi", 1562-63, Prado Müzesi.

Eric Hobsbawm'un "Aşırıliklar Çağı" olarak isimlendirdiği geçtiğimiz yüzyıl soykırımlar ve dünya savaşlarının yanında pandemiler de getirmişti ve bunların başında İspanyol Gribi geliyordu. Birçok kişi akciğer semptomlarına yakalandı. Akciğerler köpüklü ve kanlı bir özle dolduğu için solunum yetmezliği çekiyorlar ve insanların rengi maviye dönüyordu. Avusturyalı ressam Egon Schiele, eşi Edith'i hamileliğin altıncı ayında İspanyol Gribi'nden kaybederken, üç gün sonra da kendisi kurbanlar kervanına katılacaktı. Coronavirüs pandemisinde sağlık çalışanlarının ve hastalığa yakalananların öz-çekimlerinin, sanatçıların İspanyol Gribi'ndeki oto-portrelerinin güncel versiyonları olduğu bu minvalde düşünülebilir. İnsanların "Çılgılık" tablosuyla tanıdığı ve İspanyol Gribi'nden kurtulanlar arasında olan Edvard Munch'ın 1919 tarihli "İspanyol Gribinden Sonra Oto-portre" çalışması izole edilmiş halde, izleyiciye bakan ressamı betimlemektedir (**Resim 2 ve Resim 3**).

Resim 2: Edvard Munch, "İspanyol Gribi'nden Sonra Oto-portre", 1919, Munch Müzesi

Resim 3: Egon Schiele, Aile, 1918.

Susan Sontag "Metafor Olarak Hastalık" ve "AIDS ve Metaforları" makalelerinde hastalıklar konusunda kullanılan metaforlar için insanları uyarırken, onları tanımlamak için kullanılan dili ve hastalığa maruz kalanlara toplumun nasıl ahlaksızlık attığını ele alıyordu. İlk kez 1959 yılında görülen AIDS'e yol açan HIV, 1980 ve 1990'ların başlarında yayılmaya başlamıştı. Milyonlarca insan hala bu hastalıkla yaşamaya devam ederken, milyonlarca da bu pandemiden dolayı yaşamını kaybetti. Hastalık, uzunca bir süre eşcinsellere dair bir hastalık olarak görüldü ve bugün Coronavirüs pandemisinden dolayı Çin başta olmak üzere Asyatik halklara karşı geliştirilen yabancı düşmanlığı, ilgili yıllarda eşcinsel bireylere yönelmişti. Amerikalı sanatçı Keith Haring'e 1988 yılında tanı konuldu. Ertesi yıl tasarladığı posterde hiçbir şeyi görmeyen, duymayan ve söylemeyen figürler betimlemiştir (Three Wise Monkeys). Sessizliğin ölüme eşit olduğu sloganı 1987'de şekillenen Act Up (AIDS Coalition to Unleash Power) grubunun slogandır. AIDS'le yaşamak zorunda olan insanlar ve doğru enformasyona sahip olmayan ve epidemiyeye uygun edimleri göstermeyen birey/grupların mücadelelerini görselleştirmiştir. Bu süreçte hükümetin eşitsizliğe dayalı politikaları, sağlık hizmetlerinin ve ilaçların pahalılığı ekseninde HIV taşıyan insanlar kendi kaderlerine terk edildiler. Poster tasarlamasından bir yıl sonra Keith Haring 31 yaşında yaşamını kaybetmişti (**Resim 4**).

Resim 4: Keith Haring, *Cehalet = Korku*, 1989, Poster Collection Noirmontartproduction, Paris.

2- SONUÇ

İzolasyon sonrasında hayatın nasıl görüneceğini bilmek mümkün değil, ama insanların hayata bakışının değişeceği muhakkak. Covid-19 görülmeyen bir şey ve onu bireysel bir şekilde düşünmeyip, dikkate almama lüksümüz yok. 2020 salgını da diğerlerinde olduğu gibi, sanata bakışımızı değiştirecek ve nitekim sanatçılar ve yazarlar yeni değişimleri ve kayıpları aydınlatan metinler kaleme almaya ya da görüntüler üretmeye başladılar. Bunlar bugünün trajedisinin gelecekteki yansımaları olacaktır.

